

Psykologi B - Valgfag

Vejledning/Råd og vink

Afdelingen for gymnasiale uddannelser 2014

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplaner. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål.....	2
1.1 Identitet	2
1.2 Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold.....	2
2.1 Faglige mål.....	2
2.2 Kernestof.....	4
<i>Socialpsykologi</i>	5
<i>Udviklingspsykologi</i>	6
<i>Kognition og læring</i>	7
<i>Personlighed og identitet</i>	8
<i>Psykologisk metode</i>	9
2.3 Det supplerende stof.....	9
3. Undervisningens tilrettelæggelse	11
3.1 Didaktiske principper	12
3.2. Psykologi B som påbygning.	13
3.3 Arbejdsformer	13
3.4 It	15
3.5 Samspil med andre fag.....	16
3.6 Undervisningsmaterialer	17
3.7 Skitse til et samlet forløb for psykologi B	18
4. Evaluering	21
4.1 Løbende evaluering.....	21
4.2 Prøveformer	21
<i>Eksaminators rolle</i>	23
<i>Censors rolle</i>	23
<i>Synopsis</i>	23
4.3 Bedømmelseskriterier	24
Bilag 1	26
Skabelon til arbejds måde i psykologi	26

1. Identitet og formål

Indledning

Læreplanen for undervisning i psykologi B er fælles for alle gymnasiale uddannelser. De faglige mål, som er kompetencemål, er styrende for undervisningen, og kernestof og supplerende stof udgør fagets genstandsområde til realisering af de faglige mål. I forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse kan undervisningen tones, så den tilgodeser profilerne for de enkelte gymnasiale uddannelser.

1.1 Identitet

Om fagets identitet siger læreplanen, at *”psykologi er videnskaben om, hvordan mennesker sanser, tænker, lærer, føler, handler og udvikler sig universelt og under givne livsomstændigheder. Den videnskabelige psykologi bruger naturvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og humanistiske metoder, og resultaterne fra forskningen anvendes i mange forskellige sammenhænge til forståelse af mennesket. Fagets historiske baggrund indeholder filosofisk og videnskabelig teoridannelse. Psykologi i de gymnasiale uddannelser omfatter nyere forskning og teoridannelse indenfor socialpsykologi, udviklingspsykologi, områderne kognition og læring samt personlighed og identitet”*.

Den moderne videnskabelige psykologi er ofte tværvideenskabelig. Den kan ikke nødvendigvis defineres som enten humanistisk, samfundsvidenskabelig, sundhedsvidenskabelig eller naturvidenskabelig. Derfor har faget i gymnasiet rige muligheder for at indgå i forskellige former for samspil med andre fag.

Psykologiens genstandsfelt er stort, men med baggrund i de faglige mål er der udvalgt nogle videnskabelige discipliner og fagområder, markeret som kerne- og supplerende stof, som afgrænser undervisningsfaget på det gymnasiale niveau. Det er således en afgrænsning, at psykologi i de gymnasiale uddannelser omfatter nyere forskning og teoridannelse. Hermed menes, at undervisningen i det væsentligste centrerer sig om forskning og teori, der kan belyse aktuelle psykologiske forhold. I et vist omfang kan ældre teorier og undersøgelser indgå i undervisningen, fx hvis det er relevant for samspil med andre fag eller for at perspektivere til nyere teori.

Psykologi i gymnasiet er et videns- og dannelsesfag, der afgrænser sig fra terapi og psykiatri.

1.2 Formål

Fagets formål er at give eleverne kompetencer til at analysere og reflektere over psykologisk viden og problemstillinger med et fagligt begrebsapparat, samt til at forholde sig kritisk til psykologisk viden, herunder psykologiske teoridannelser og deres forklaringsværdi. Psykologi har et studieforberegende formål, idet faget bringer eleverne indsigt i kognition og læring, der gør dem i stand til at reflektere over egne læreprocesser. Desuden har faget et almindende formål, idet viden om genstandsfeltet bidrager til udvikling af mellemmenneskelig forståelse og respekt.

Undervisningen tager udgangspunkt i psykologi som et videnskabeligt fag, hvor der til belysning af psykologiske problemstillinger ofte kan gives flere videnskabelige forklaringer baseret på såvel empiriske undersøgelser som psykologiske teorier.

2. Faglige mål og fagligt indhold

2.1 Faglige mål

De faglige mål beskriver de psykologifaglige kompetencer, eleverne bør opnå som et resultat af den gennemførte undervisning.

I forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse skal man være opmærksom på, at det primært er de faglige mål, der styrer planlægning af undervisningen, og at kernestoffet med det supplerende stof derfor skal ses som midlet til at opnå de faglige mål.

De faglige mål er følgende:

- *”eleverne skal kunne demonstrere indgående kendskab til fagets stofområder, primært i forhold til det normalfungerende menneske”*. Dvs., at eleverne skal kunne vise, at de har kendskab til kernestoffet og det supplerende stof i overensstemmelse med den vægtning, der i undervisningen er foretaget inden for de forskellige områder. Det indgående kendskab markerer sig ved, at eleverne både får en bred viden og samtidig opnår faglig fordybelse. Ved det normalfungerende menneske forstås i denne forbindelse et menneske, der ikke er psykisk syg ud fra diagnostiske kriterier for fx skizofreni og psykopati. Imidlertid kan dysfunktioner som fx stress og depression inddrages og perspektiveres fx ved en belysning af normalitetsbegrebet set i en historisk og/eller i tværkulturel kontekst.
- *”eleverne skal kunne redegøre for samt kritisk forholde sig til centrale psykologiske teorier og begreber og undersøgelser og kunne forstå dem i en historisk-kulturel kontekst”* Dette mål betyder, at eleverne skal kunne vise, at der til belysning af psykologiske problemstillinger kan gives flere videnskabelige forklaringer. Disse kan være karakteriseret ved fællestræk eller divergerende syn på genstand, metode og teori, og eleverne kan hermed vise, at forskning i sig selv er værdiladet og kan være genstand for tolkning og vurdering. Med centrale psykologiske teorier menes der nyere psykologiske teorier. Dvs. den ældre psykoanalytiske udviklingsteori falder uden for centrum, men den kan bruges til at holde op imod en forklaring af det moderne menneske. Nyere psykologiske teorier består væsentligst af mini-teorier, og de er typisk empirisk baserede. Eleverne skal også kunne relatere psykologisk viden til en historisk-kulturel kontekst. Det betyder, at de skal have viden om, at teori bliver til i en videnskabelig paradigmatisk udviklingsproces, som bl.a. er betinget af politiske, ideologiske og økonomiske forhold.
- *”eleverne skal kunne udvælge og anvende psykologisk viden på konkrete problemstillinger og aktuelt stof”*. Der er således et aktualitetskrav til undervisningen, som indebærer, at de psykologiske forhold, der gøres til genstand for undervisningen, i det væsentligste er nutidige - samt et krav om, at benyttet teoristof har en forklaringsstyrke på nutidige forhold. Dertil kommer, at *”eleverne skal kunne forholde sig kritisk til disse på et fagligt grundlag”*. Dette indebærer, at eleverne skal kunne vurdere og diskutere brugbarheden af den psykologiske viden i forhold til de udvalgte problemstillinger, og at de i deres forklaringer skal kunne udtrykke sig med brug af psykologifaglige begreber og ikke gennem en hverdagspsykologisk forståelse.
- *”eleverne skal kunne inddrage forskellige perspektiver til forklaring af psykologiske problemstillinger, herunder kunne placere psykologisk teori i en videnskabsteoretisk ramme”*. Dvs., at eleverne skal kunne belyse, at der til en problemstilling kan gives flere mulige forklaringer, og at disse forklaringer evt. kan have baggrund i forskellige paradigmatisk opfattelser af det pågældende forhold. Kravet om at kunne indplacere psykologisk teori i en videnskabsteoretisk ramme betyder, at eleverne skal have viden om flere psykologiske retninger, og hvad der videnskabeligt set karakteriserer dem. Det kan fx være den kognitive psykologi, neuropsykologi, adfærdspsykologi, humanistisk psykologi, psykoanalyse, kritisk psykologi etc.
- *”eleverne skal kunne redegøre for og kritisk forholde sig til fagets forskningsmetoder, herunder kunne diskutere etiske problemstillinger i psykologisk forskning, samt kunne skelne mellem hverdagspsykologi og videnskabelig baseret psykologisk viden”*. Den videnskabelige psykologi anvender forskellige metoder, både kvantitative og kvalitative.

Undervisningen belyser derfor forhold vedrørende forskningsmetoder, hvor det falder naturligt. Fx vil det være naturligt at diskutere observation som empirisk metode i forbindelse med en diskussion af Daniel Sterns syn på udviklingen af selvet, den eksperimentelle metode i forbindelse med Stanley Milgrams undersøgelse af autoritet og lydighed, interviewmetoden i forbindelse med Levinsons udviklingsteori, det kognitive interview inden for vidnepsykologien osv. Det kan også være passende at diskutere etiske aspekter i psykologisk forskning, det kunne fx være i forhold til Milgrams og Harlows eksperimenter. Metode og etik bør eksempelvis altid være genstand for diskussion, når eleverne selv skal designe og tilrettelægge et psykologisk feltarbejde.

- *”eleverne skal kunne demonstrere kendskab til, hvordan viden genereres inden for psykologi, og på den baggrund selv være i stand til at designe og gennemføre mindre former for feltundersøgelser, herunder kunne præsentere og forholde sig til resultaterne med brug af et metodisk begrebsapparat”*. Dette mål er centralt for undervisningen på B-niveau, hermed fokuseres der på studiekompetence i bred forstand og fagets metoder og anvendelse i mere snæver forstand.

I forbindelse med feltarbejde arbejder eleverne med selv at formulere en psykologisk problemstilling evt. på baggrund af arbejdet med et tema i undervisningen, hvor der er brugt undersøgelser. Eleverne får hermed mulighed for at komme med forslag til, hvordan en given psykologisk problemstilling kan undersøges empirisk. I den forbindelse forholder eleverne sig også til forklaringsværdien og rækkevidden af det empiriske arbejde, som er gennemført, fx med brug af begreber som validitet og troværdighed. Her kan begreber som korrelation, signifikans og sandsynlighed også behandles.

- *”eleverne skal kunne vurdere betydningen af historiske og kulturelle faktorer i forhold til menneskers adfærd”*. Hermed menes, at eleverne skal bringes til at kunne identificere og diskutere kulturens og subkulturens betydning for menneskelige handle- og tankemønstre, såvel som hvordan mennesker gennem de selv samme handle- og tankemønstre skaber kultur. De kulturelle faktorer set i forhold til menneskers adfærd kan også belyses i en historisk kontekst og/eller ved at sammenligne handle- og tankemønstre i forskellige kulturer.
- *”eleverne skal kunne formidle psykologisk viden skriftligt og mundtligt med et fagligt begrebsapparat på en klar og præcis måde”*. Eleverne skal gennem undervisningen bringes frem til at kunne sprogliggøre deres faglige kompetencer med brug af korrekte og fagligt relevante begreber, og de skal kunne formidle faglig viden til 3. person på en sammenhængende måde. Den skriftlige formidling arbejdes der med i forbindelse med projektarbejde, feltarbejde og synopsis. Samlet set, er der tale om formidlingskompetencer, der løbende udvikles, og som peger frem mod en faglig evaluering.
- *”eleverne skal kunne perspektivere psykologis bidrag til såvel de humanistiske videnskaber som natur- og samfundsvidenskaberne”* Dette mål understreger psykologiens tværvidenskabelige status og mulighed for at kunne indgå i evt. samspil med andre fag. Ved belysning af en psykologisk problemstilling identificerer eleverne, hvornår der grundlæggende set arbejdes og tænkes naturvidenskabeligt, samfundsvidenskabeligt, humanistisk eller i kombinationer heraf. Denne kompetence kommer bl.a. i brug i forbindelse med studieområdet/AT og studieretningsprojektet/eksamensprojektet.

2.2 Kernestof

Til kernestoffet hører socialpsykologi, udviklingspsykologi, kognition og læring, personlighed og identitet samt psykologisk metode. I læreplanen er der for hvert af kernestoffets delområder med stikord angivet nogle underemner, som undervisningen skal omfatte. Idet man løbende skal være

opmærksom på at inddrage eleverne i tilrettelæggelsen og planlægningen af undervisningen, er det oplagt, at nogle af disse underemner vil være genstand for en større fordybelse end andre. Hvis psykologi læses som studieretningsfag tones kernestoffet ligeledes herefter.

Undervisningens indhold og tilrettelæggelse er primært styret af de faglige mål, der er formuleret i læreplanens afsnit 2.1, hvorfor der fx ikke nødvendigvis er tale om, at behandlingen af hvert enkelt underemne skal være af en sådan karakter, at der kan formuleres selvstændige eksamensspørgsmål i det.

Undervisningen bør tilrettelægges tematisk, således at kernestoffets emner og underemner, sammen med det supplerende stof, er behandlet, når undervisningen afsluttes. Temaer vil således ofte inddrage stof på tværs af kernestoffets områder.

I det følgende gives der en redegørelse for det mulige indhold af kernestoffet. Af hensyn til overskueligheden er hvert enkelt kernestofområde beskrevet hver for sig.

Socialpsykologi

- *gruppepsykologiske processer og social indflydelse*
- *interpersonel kommunikation*
- *social kognition, herunder stereotyper og fordomme*
- *kulturpsykologi*

Socialpsykologien hviler på antagelsen om, at et individ altid skal forstås i forhold til andre, og at menneskers tænkning, adfærd og erfaring udvikles i et samspil med en bestemt social og kulturel kontekst. Et vigtigt fokuspunkt under socialpsykologi er den sociale gruppe, dvs. hvordan individer i en gruppe påvirker hinanden, samt hvordan grupper opfatter hinanden og interagerer fx i forhold til konflikter og konfliktløsning. Ligeledes lægger læreplanen op til, at der skal arbejdes med, hvordan mennesker har indflydelse på hinanden. Den sociale indflydelse - eller påvirkning - har stor betydning i forklaringer af fx gruppepres i helt almindelige hverdagssituationer i fx skolen, på arbejdspladsen, i familien såvel som i mere ekstreme situationer som krig eller i forhold til kultur. Kulturel og social kontekst, personlighed, individuelle forestillinger om sociale roller, social identitet eller forhold til autoriteter er mulige teoretiske indfaldsvinkler i arbejdet med social indflydelse.

Når mennesker interagerer og kommunikerer, er der tilsyneladende implicite regler for fysisk nærhed. Mennesker meddeler sig til hinanden på mange forskellige måder, både direkte og indirekte, og arten af den interpersonelle kommunikation kan være et magtfuldt redskab, som ofte får indflydelse på modpartens reaktion. Den verbale kommunikation kan fx blot på grund af ordvalg være med til at skabe harmonisk kommunikation eller det modsatte, men det er måske især den nonverbale kommunikation, som skaber rammerne for hele kommunikationen. I en interkulturel sammenhæng er det fx vigtigt at have kendskab til andre kulturers kommunikationsnormer og afstandsregler.

Området social kognition har som genstandsområde, hvordan det enkelte menneske opfatter omverdenen (perception) og forklarer, hvorfor andre mennesker handler, som de gør (attribution). Vores egne mentale forestillinger, fx i form af kognitive skemaer om verden, dannes i løbet af opvæksten og livet igennem, og de bliver en del af vores mentale beredskab fx i form af implicite personlighedsteorier, som gør det muligt for os at forudsige, hvad der sker i bestemte situationer, og hvad vi kan forvente af bestemte mennesker uden at skulle bruge mental energi på det. Menneskers sociale kognition er ikke specielt rationelt funderet. Mange af disse kognitive processer er mere eller mindre automatiske, og dermed er grunden lagt til evt. stereotype forestillinger og fordomme,

som igen og igen bekræftes, fordi de er indlejrede i vores psyke, og vi har en ubevidst tendens til at søge bekræftelse på disse (bekræftelsestilbøjelighed, konformisme eller kognitiv konsonans). Dette kan fx være tilfældet i forholdet mellem forskellige grupper, fx fan-grupper, grupper af forskellig kulturel baggrund eller mellem de to køn, hvor stereotype opfattelser kan være med til at forhindre et ligeværdigt samvær.

I læreplanens afsnit om faget formål står der, at eleverne gennem psykologiundervisningen får ” *muligheder for forståelse og respekt for menneskers forskellighed på baggrund af personlige, sociale og kulturelle faktorer, hvilket er med til at gøre dem kompetente til at navigere i en foranderlig og globaliseret verden*”. Der er tale om udvikling af en interkulturel kompetence i bred forstand, hvor kulturpsykologi kan yde et vigtigt bidrag. Kulturpsykologien er interdisciplinær og tværfaglig og beskæftiger sig grundlæggende med, hvordan kultur og psyke gensidigt former hinanden. I psykologiundervisningen kan kulturpsykologi bidrage til at kunne analysere og forstå en række dagsaktuelle forhold. Det kan fx være i integrationsstudier, hvor undervisningen undersøger hvordan flygtningebørn eller indvandrere opfatter integrationsprocessen i Danmark. Der kan også være tale om at analysere, hvad der sker, når to forskellige arbejdspladser (virksomhedskulturer) skal slås sammen. Her er det specielt den interkulturelle psykologi der er i fokus. Undervisningen kan også omfatte en præsentation og diskussion af praktiske anvisninger/interventioner af kommunikative processer. Det være sig for den mandlige sygeplejerske, som skal pleje en kvinde med en anden etnisk baggrund end den vestlige, over socialarbejderen, der arbejder med flygtninge, til den danske forretningsmand, der skal sælge en vare i Sydøstasien. Undervisningen kan også omfatte en psykologisk funderet analyse af, om indvandrerbørn også bør have undervisning på modersmålet. For at kunne belyse dette spørgsmål, vil det være nødvendigt at inddrage stof fra de øvrige kernestofområder, udviklingspsykologien, kognitions- og læringspsykologien samt personlighed og identitet, hvilket er med til at understrege betydningen af et helhedsperspektiv på undervisningen.

Udviklingspsykologi

- *Menneskets udvikling i et livslangt perspektiv, herunder betydningen af arv, miljø og kultur*
- *Omsorg og familiens betydning for udvikling, herunder betydningen af sårbarhed versus resiliens.*

Udviklingspsykologien omfatter menneskers emotionelle, kognitive, og sociale udvikling fra fødsel til alderdom med inddragelse af arv, miljø og kultur.

Menneskers udvikling kan fx ses i forhold til begreber som udvikling kontra stagnation, identitet og integritet samt omsorg for sig selv og andre. Menneskelivet omfatter både negative og positive oplevelser, og de udgør samlet udviklingsmuligheder og risici for den enkelte. Det vil være naturligt at inddrage biologiske faktorer i den enkeltes udvikling på samme måde, som det vil være naturligt at inddrage sociokulturelle faktorer betydning.

Arbejdet med udvikling kan illustrere børn og unges gradvise udvikling af erkendelse og tænkning, fx kan børns leg og sprogtilegnelse tydeliggøre sammenhængen mellem barnets erkendelsesverden og evne til at internalisere omverdenens påvirkninger. Som kontrast kan fejludviklingens psykologi inddrages.

Familiens og kulturens betydning for menneskets udvikling kan omfatte empiriske undersøgelser og teori om omsorgssvigt, social arv, mønsterbrud samt beskyttelses- og risikofaktorer.

Kønsforskelle belyst ud fra universelle og kulturspecifikke forhold kan omfatte forklaringer på kønnenes rolle i samfundet. Her kan biologiske såvel som socialkonstruktivistiske synspunkter

indgå i en argumentation, ligesom principper for børneopdragelse kan indgå. Ligeledes kan antropologisk materiale indgå til perspektivering af kulturens rolle for udvikling af kønsroller, hvorved elevernes kan opnå en mulighed for at diskutere betydning af arv og miljø.

Udvikling af identiteten i ungdomsfasen er et centralt tema, hvor forskellige psykologiske problemstillinger i de unges liv og erfaringsverden belyses. Begreber som selvværd og selvtillid kan relateres til unges selvbillede og til forklaringsmodeller på forskellige former for adfærd som fx stofmisbrug og alkoholmisbrug. Perspektivering til minoritetsunge eller unges vilkår i andre kulturer ville kunne bidrage til en kritisk vurdering af de vestlige forklaringsmodeller.

Udvikling og omsorg kan også tages op i forhold til ældre og ensomme fx i forhold til brug af dyr og robotter i plejesektoren

Undervisningen kan tilrettelægges, så en enkelt livsperiode behandles særligt indgående.

Kognition og læring

- *Psykologiske, sociale og kulturelle forholds betydning for læring, intelligens, motivation og hukommelse*
- *Perceptionen og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverden.*

Undervisningen i kognition og læring er tæt forbundne og kan ses ud fra en sammenhængende betragtning eller hver for sig. Kognitionspsykologien belyser kognitive processer såsom sansning og perception, hukommelse, tænkning og sprog og deres forandring, dvs. informationsbearbejdning som den finder sted bevidst eller ubevidst. Det er vigtigt at være opmærksom på de kognitive processers biologiske fundament, hvorfor neuropsykologiske teorier om hjernen og hjerneprocesser er relevante at inddrage. Tænkning foregår ikke i et vakuum, men er påvirket af både personlige faktorer og den sociale og kulturelle kontekst individer lever i. Det kan derfor være relevant at se på, hvad der påvirker henholdsvis motivation, læring og hukommelse, ligesom arbejde med intelligens og intelligensprofiler kan medvirke til en større forståelse af kognition og erkendelse. Det kan anbefales at betragte intelligensforhold ud fra fx en udviklingspsykologisk, en sociokulturel, en samfundsmæssig og en naturvidenskabelig synsvinkel, alt efter hvilken tematisk tilrettelæggelse af undervisningen, man vælger.

Teori om hukommelse danner baggrund for forståelse af væsentlige aspekter ved kognition og læring, og denne forståelse kan understøttes ved at inddrage relevante empiriske undersøgelser. Der kan arbejdes med, hvordan kognitive repræsentationer har indflydelse på fx perception, hukommelse, selvpfattelse og fortolkning af omverdenen. Indsigt heri kan danne baggrund for forståelse af fx uhensigtsmæssige tankemønstre og ændring af adfærd, hvor det kunne være ønskeligt. Emnet er velegnet til empiriske øvelser, ligesom det kan forene naturvidenskabelige og humanistiske metoder.

Læring kan defineres som en relativ permanent ændring af adfærd på baggrund af tidligere erfaring, og læring kan fx beskrives på biologiske, kognitive, og adfærdsmæssige niveauer. Motivation til læring og læreprocessen som sådan inddrager faktorer som kognition, psykodynamik og sociale samspil, og det er hensigtsmæssigt at anskue læring ud fra flere forskellige videnskabsteoretiske iagttagelsespositioner, fx en konstruktivistisk, sociokulturel, socialkonstruktivistisk, psykodynamisk eller adfærdpsykologisk position.

Læring kan ses i forhold til elevernes egen uddannelsessituation. Det betyder at man kan arbejde med individuelle forskelle med hensyn til motivation og læring, fx kognitiv stil, intelligensprofil, selvpfattelse, betydning af feedback og læringsmiljøets betydning for den enkelte. Metakognition indgår i undervisningen og medvirker til at bevidstgøre den lærende om hensigtsmæssige og uhensigtsmæssige læringsadfærd i forhold til at opnå de relevante studiekompetencer. I den

forbindelse kan det også være relevant at fokusere på, hvorfor læring udebliver. Opmærksomhed på forhold, der øver modstand mod læring og at kunne overvinde disse, er en væsentlig læringskompetence. Forskellen på læring og undervisning samt forskellige læringsniveauer i relation til kompetencer og lærer-/ elevroller kan skabe bevidstgørelse og muligheder for udviklingen af studiekompetence og evnen til at lære i forskellige situationer. Læring set som personlighedsændring hos personer, der gennemlever personlige kriser, kan inddrages og forbindes med både personlighedspsykologi og udviklingspsykologi.

Personlighed og identitet

- *Selv, identitet og personlighed*
- *Individuelle forskelle i livsstil og håndteringen af udfordringer, herunder arbejde, stress og coping.*

Området personlighed og identitet kan være vigtige elementer i studiet af, hvorfor mennesker handler, som de gør. Der kan fokuseres på menneskers forskellige måder at agere på, således at undervisningen skaber forudsætning for at håndtere mangfoldighed og anderledeshed, hvorved den sociale kompetence styrkes.

Teorier der omhandler selv, identitet og personlighed kan inddrages til belysning af forskelle mellem mennesker såvel som den enkeltes individuelle og unikke karakter. Undervisningen kan inddrage teori om selvet og selvopfattelsens betydning for individet, fx hvordan selvet opbygges, og hvad andre mennesker betyder i den proces. Her kan også inddrages, hvordan mennesket forsøger at beskytte selvet, fx gennem brug af forsvarsmekanismer, og hvad selvværd betyder for den enkelte. Der kan også arbejdes med selviscenesættelse og selvudvikling.

Selvet kan bl.a. ses i forhold til den enkelte som individ og i forhold til sociale grupper og omfatte teorier fra kulturpsykologien vedr. individualistiske og kollektivistiske kulturers opfattelse af selvet og identiteten. Identitet kan fx være personlig identitet, social identitet, kønsidentitet, kulturel identitet og andre delidentiteter. I denne sammenhæng er kulturelle forholds indvirkning på individets selvopfattelse og opfattelse af andre oplagte at inddrage i et samfundshistorisk perspektiv, hvor relevant materiale anvendes til at eksemplificere forskelle og til at fremme kulturforståelsen hos eleverne.

De individuelle forskelle i livsstil og håndtering af udfordringer i tilværelsen lægger op til, at også biologiske teorier fx om hormoner, hjernens funktion og følelsernes biologiske grundlag kan inddrages. Det kan være med til at give eleverne et bredt funderet kendskab til, hvordan krop og psyke spiller sammen. Psykosomatiske symptomer kan fremkaldes af bl.a. stresspåvirkninger, der kan komme til udtryk gennem søvnbesvær, forhøjet blodtryk og koncentrationsbesvær osv. Det kan derfor være en fordel at arbejde med, hvordan personers forskellige livsstil - fx i forhold til arbejde og stress - kan påvirke den enkeltes sundhedstilstand og selvopfattelse og hele livssituation. Coping er et begreb som bruges i forbindelse med krise- og stresshåndtering, og det kan være nyttigt at inddrage for at belyse, hvordan forskelle i håndtering af forskellige udfordringer i tilværelsen kan udspringe af personlighedsforskelle.

I et forløb om identitet kan hukommelsens rolle i identitetsdannelsen også inddrages, forstået på den måde, at hukommelsen spiller en afgørende rolle i vores opfattelse af, hvem vi er, hvad vi kan osv. Det bliver særlig klart, når nedbrydning af hjernen forårsager tab af hukommelse i forbindelse med fx demens eller Alzheimer og resulterer i, at individet ikke bare mister viden om ting, men også viden om egen identitet. 'Identitetsskift' kan være en anden vej til at udforske, hvad man forstår ved identitet, fx i forbindelse med indtræden i kultur, militante bevægelser eller kønsskifteoperationer.

Psykologisk metode

- *Undersøgelsesmetoder, herunder eksperiment, observation, interview og spørgeskema*

I lighed med de andre dele af kernestoffet skal psykologisk metode ikke nødvendigvis tilrettelægges som et forløb for sig selv, men indgå i de relevante temaer, som tages op. Mange af de klassiske psykologiske eksperimenter udført af fx Milgram, Asch, Sherif og Zimbardo ligger inden for socialpsykologien, mens mange andre forsøg fx ledelsesforsøg, tvillingestudier, adfærdsforsøg og eksperimenter med patienter breder sig over mange forskellige psykologiske felter. Det vigtige i dette område af kernestoffet er, at eleverne får bredt kendskab til de forskellige psykologiske undersøgelsesmetoder, såvel deres konkrete udformning, formål og resultater som deres metodiske forskelligheder og validitet. Desuden skal eleverne selv prøve at designe undersøgelser, eksperimenter og/eller feltstudier i forbindelse med et eller flere af de tematiske forløb. Arbejdet med den praktiske gennemførelse og afrapportering kan være tidskrævende, men udbytterigt for elevernes forståelse for, hvordan psykologisk viden genereres og hvilke etiske problemstillinger, der kan være i forbindelse med psykologiske undersøgelser. Endelig bidrager det til elevernes kompetence til kritisk forståelse af de mange udsagn i medier og offentligheden, om hvad forskellige psykologisk undersøgelse har vist.

Psykologirapporten er en skriftlig genre, som med sin rapportering af feltundersøgelser kan bidrage til elevernes skrivekompetence jf. uddannelsesbekendtgørelsens bilag 4

2.3 Det supplerende stof

I læreplanen står der, at *"eleverne vil ikke kunne opfylde de faglige mål alene ved hjælp af kernestoffet. Det supplerende stof i faget psykologi, herunder det eventuelle samspil med andre fag, skal perspektivere og uddybe kernestoffet og i det hele taget udvide den faglige horisont, så eleverne kan leve op til de faglige mål, der er beskrevet under 2.1."* Det betyder, at der i undervisningen skal skabes mulighed for fordybelse og perspektivering af en eller flere kernefaglige tematikker. Det kan fx ske, hvis psykologiundervisningen indgår i samspil med andre fag, hvorved en psykologfaglig belysning af et givent tema kan suppleres med fx biologiske, biokemiske eller sociologiske teorier og undersøgelser. Der kan også være tale om at etablere en faglig fordybelse og perspektivering ved at kernestoffets almene psykologiske tematikker tones af den specifikke uddannelsesretning (hf, hhx, htx eller stx), ligesom der kan være tale om at behandle psykologifaglige temaer, som ikke er omfattet af kernestoffet.

Det supplerende stof kan altså antage flere former, og det kan finde sted på en måde, som er hensigtsmæssig i forhold til det enkelte holds samlede undervisningsforløb.

I læreplanen angives en række supplerende stofområder, som der kan vælges imellem. Der er krav om at vælge mindst ét, men flere kan tænkes – også blandt andre stofområder, end de nævnte. De supplerende stofområder er: *Sundhedspsykologi, klinisk psykologi, børne- og familiepsykologi, neuropsykologi, idrætspsykologi, mediepsykologi, arbejds- og organisationspsykologi, pædagogisk psykologi og retspsykologi*. Det er en bred vifte af stofområder, som har det til fælles, at det er felter, hvor psykologi anvendes i praksis. Disse supplerende stofområder vil kunne spille sammen med de forskellige studieretninger, fagpakker og profiler i de gymnasiale uddannelser, hvad enten disse er rettede mod praksis og anvendelse, erhvervsliv eller videnskab.

Kravet om at undervisningen skal omfatte mindst et af de nævnte supplerende stofområder bevirker, at læreren skal tilrettelægge et valgfrit tematisk forløb eller evt. flere. For at sikre den nødvendige faglige fordybelse og perspektivering, er supplerende stofområder angivet i læreplanen, men andre kan tænkes. Et par eksempler på områder, som ikke er nævnt, men som kan være med til evt.

sammen med andre fag at sikre fordybelse og perspektivering, kunne være sprogpsykologi eller neuroøkonomi.

Sundhedspsykologi kan omfatte et fokus på sammenhængen mellem livsstil og sygdom, fx i forbindelse med alkohol, fedme og rygning samt forebyggelse af livsstilssygdomme samt de psykologiske faktorer, som spiller en rolle i dette. Et tema kunne være 'placeboeffekten', fx illustreret gennem forholdet mellem psyke og soma i kræft, og hvordan man videnskabeligt set kan påvise henholdsvis afvise en sammenhæng mellem kræft og psyke. Sundhedspsykologien kan også give mulighed for at perspektivere til fx kulturpsykologien ved at undersøge, hvordan sundhed og sygdom kommer til udtryk i forskellige kulturer. Coping i forhold til personlige kriser eller stress, brug af stimulanser og præstationsfremmende midler eller misbrug, samt hvad der skal til, for at sundhedskampagner virker, er oplagte muligheder i et sundhedspsykologisk forløb.

Børne- og familiepsykologien arbejder med såvel socialpsykologisk systemisk teori som med psykodynamisk inspireret udviklingspsykologi. Fokus er her på barnet i familien og familien i samfundet, samt et udviklingspsykologisk blik på *alle* medlemmer i gruppen og de konflikter, forskellige behov og identitets-projekter kan give. Et mere historisk og kulturpsykologisk perspektiv kan ligeledes lægges på familien som institution og barnet som en kulturel konstruktion. Singelliv, kernefamilieidealer, skilsmisserater og udviklingskriser kan bl.a. indgå i et sådant valgfrit suppleringsstema.

Klinisk psykologi undersøger, hvorfor og hvordan mennesker bliver psykisk syge. Psykisk dysfunktionalitet omfatter det felt, hvor det enkelte individ ikke fungerer tilfredsstillende i forhold til eget liv og det omgivende samfund. Eksempler på psykisk dysfunktionalitet er fx angst, forhold vedrørende misbrug og kriminalitet, personlighedsforstyrrelser og narcissisme, tvangshandlinger, ADHD og psykopati. Undervisningsstemaer kunne fx være depression, set i et bio-psyko-socialt felt, eller ludomani, hvor mulige interventionsformer, fx medicinsk behandling og forskellige former for psykoterapi kunne indgå. Man kan perspektiverende inddrage problemer med at definere et normalitetsbegreb og dets betydning for diagnosticering af psykisk sygdom, samt hvordan synet på normalitet ændrer sig historisk og kulturelt.

Neuropsykologien undersøger neurale processer og deres relation til vores adfærd, hjernens biologi og lokalisering af forskellige funktioner i forhold til fx hukommelse, følelser, perception angst og problemløsning. Den kognitive neuropsykologi giver indblik i moderne undersøgelsesmetoder, der giver mulighed for at se ind i den arbejdende hjerne. Neuropsykologien inddrager desuden hjerneskader til forståelse af, hvordan den raske hjerne arbejder, dvs., der er mange muligheder for at studere, hvordan vores hjerne fungerer, og hvordan man videnskabeligt set er nået frem til den indsigt. Neuropsykologien arbejder med forholdet mellem sansning, perception og tænkning og giver dermed muligheder for feltundersøgelser fx vedrørende perception, intelligens, hukommelse, sprogudvikling og sprogfærdigheder.

Idrætspsykologien, som også betegnes sportspsykologi, giver gode muligheder for at tematisere på tværs af kernestoffets discipliner og områder og relatere til praksis- og anvendelsesmæssige aspekter. Der kan fx arbejdes med gruppepsykologiske processer og mental træning. Et kognitionspsykologisk perspektiv kan omhandle brug af positive og negative kognitive skemaer. Idrættens betydning for kropsselv, identitet og psykologisk sundhed er også mulige temaer.

Mediepsykologi omfatter især temaer, der undersøger medieforbrug, sammenhængen mellem den mediebaseerede påvirkning, de virkemidler, der benyttes samt effekten i form af konsekvensen for den enkelte i bred forstand. Afledte områder er fx reklamepsykologi, herunder propaganda og manipulation. Et tema kunne fx være, hvordan vi perciperer og forbruger medier relateret til udviklingspsykologien og den danske lovgivning om censur af biografilm. Et sådant tema ville rumme muligheder for feltarbejde og at arbejde tematisk på tværs af kernestoffets discipliner og områder i et samspil med andre fag. Andre temaer kunne fokusere på de forskellige sociale mediers (fx face book) og spils (world of warcraft, second life) betydning for identitetsdannelse og udviklingen af sociale kompetencer.

Arbejds- og organisationspsykologi behandler forholdet mellem mennesket og arbejdet, arbejdets betydning for mennesket og den arbejdsmæssige organisation mennesket indgår i. Området giver særdeles gode muligheder for temaer på tværs af kernestoffets områder. Således kan inddragelse af socialpsykologi bidrage med gruppepsykologiske forhold og ledelse, og inddragelse af udviklingspsykologi kan behandle forholdet mellem arbejde og familie. Kognitionspsykologien kan bidrage med den lærende organisation, og i et personlighedspsykologisk perspektiv kan arbejdet ses som identitetsskabende og identitetsudviklende.

Pædagogisk psykologi er fagligt set et særdeles bredepektret område. Centrale spørgsmål handler om, hvordan og hvornår mennesker lærer, og hvordan læring indgår i en given kulturel, historisk social og politisk kontekst. Området giver dermed muligheder for samspil med en række andre fag, og kan belyses på tværs af kernestoffet. Der kan arbejdes med forskellige læringspsykologiske teorier, og hvordan deres indhold og form kan være et spejl af den kontekst, de er formuleret i. Hermed kan der evt. lægges op til en historisk vinkel på pædagogik i forhold til teorier om barnets udvikling. Et omdrejningspunkt kunne også være en belysning af forholdet mellem sprog, leg og læring med inddragelse af relevante empiriske undersøgelser. Området giver også mulighed for at arbejde med opdragelse, forskellige former og deres betydning. Der kan arbejdes med hvordan test benyttes i pædagogisk psykologisk sammenhæng, det kan være af intelligens, hukommelse eller sprogindlæring. Desuden kan der arbejdes med pædagogisk psykologiske tiltag over for utilpassede unge, etniske minoriteter og bandekriminalitet.

Retsspsykologi giver mulighed for at diskutere forholdet mellem menneskets psyke, psykosociale forhold i bred forstand og forekomsten af kriminalitet. Et sådant tema kan belyses historisk med baggrund i en præsentation af frenologien frem til nutidens avancerede brug af gerningsmandsprofiler. Området giver også mulighed for at belyse, hvad der psykologisk set sker i en retssal. Kommunikationspsykologi og vidne- og øjenvidnepsykologi er oplagte emner, hvor der bl.a. kan kobles til den kognitive psykologi med belysning af perceptionspsykologiske forhold og falsk hukommelse.

3. Undervisningens tilrettelæggelse

Det er lærerens ansvar, at undervisningen tilrettelægges, så fagets identitet og formål samt stof og faglige mål sikres. Rækkefølgen og vægtningen af de tematiske forløb vælges i samarbejde med eleverne, men med skyldigt hensyn til faglige temaers brugbarhed og spredning i forhold til de faglige mål, kernestof og supplerende stof. I de tilfælde, hvor psykologi indgår i en studieretning, vil tilrettelæggelsen af undervisningen skulle ske i samarbejde med de øvrige mulige fag. Når læreplanen bruger udtrykket *varierende læringsrum* henvises til, at undervisningen kan foregå på flere niveauer og i forskellige ”rum”. Der kan være tale om klasserummet, hvor der kan arbejdes med grundviden inden for det valgte område. Det kan være i trænings- og studierummet, hvor

arbejdet kan være emne- og projektorienteret i mindre grupper, eller det kan være i praksisrummet, hvor tilegnede færdigheder eller viden afprøves eller udvikles i konkrete sammenhænge, fx via case, test, undersøgelsesdesign eller feltstudier.

3.1 Didaktiske principper

Læreplanen beskriver, at *"det bærende princip for tilrettelæggelsen er en temaorienteret undervisning, hvor samtlige kernestoffets delområder er belyst ved undervisningens afslutning"*. Dertil kommer, at det supplerende stof skal indarbejdes. (Se afsnit 2.3 om Supplerende stof.) Der lægges således *ikke* op til, at undervisningen gennemføres disciplinorienteret, hvor de stofområder læreplanen anviser, gennemarbejdes et efter et. Undervisningen bør søges tilrettelagt efter et helhedsprincip med et antal psykologifaglige temaer, hvis indhold er formuleret på tværs af de beskrevne kernestofområder, samt tilrettelagt med variation i graden af fordybelse i de forskellige dele af læreplanen. Fx kan et tema om læring indeholde elementer fra samtlige elementer af kernestoffet. De pågældende temaer kan formuleres problemorienteret

Tilrettelæggelsen af introduktionsundervisningen har en særlig rolle. Da mange elever møder psykologi som undervisningsfag for første gang, kan introduktionsundervisningen tage udgangspunkt i elevernes intuitive hverdagsforståelse af faget for hermed at skabe baggrund for en forståelse af forskelle mellem hverdagspsykologien og den videnskabelige psykologi. For at sikre en introduktion til fagets arbejdsmetoder og begrebsapparat kan introforløbet indeholde træning i brug af de korrekte faglige termer og introducere teoretiske forklaringer, hvilket i begyndelsen kan føles fremmed for nogle elever, som intuitivt refererer til hverdagspsykologisk ræsonnementer og sprog. Med udgangspunkt i fx dagspressen og de tidsskrifter, som publicerer referater af videnskabelige artikler, kan eleverne sammenligne forklaringer på de samme psykologiske forhold og på den måde skærpe den kritiske tænkning. Dette vil give eleverne en introduktion til den videnskabelige metode, hvilket dels er relevant for samarbejdet i AT/studieområdet, og dels kan skærpe elevernes fornemmelse for, hvad der kan regnes for videnskabelige forklaringer. Da der er let adgang til pseudopsykologiske forklaringer i medierne, kan man bede eleverne om selv at finde problemstillinger, som de ønsker belyst ud fra sådant materiale og dernæst få dem til selv at stille spørgsmål om, hvorvidt man kan eller ikke kan anerkende materialet som troværdigt. Det kan samtidig være en god praksis i introduktionsforløbet at vælge et overskueligt tema, som kan belyses med teorier, psykologiske undersøgelser og forklaringer fra mange forskellige psykologiske retninger, således at eleverne fra begyndelsen møder fagets teoripluralistiske tilgang til psykologiske problemstillinger.

Generelt øges elevernes motivation gennem selv at kunne stille spørgsmål og finde svar, så den induktive metode kan alternere med en mere deduktiv læreproces. Dette kan understøttes ved at hjælpe eleverne med at tage noter på en hensigtsmæssig måde for at støtte dem med at strukturere viden og træne indlæring af korrekte termer samt redegørelse for teorier og undersøgelser. For at fremme elevernes mestring af formidling af psykologifagligt stof på en klar og præcis måde, kan læreren fx planlægge mindre formidlingsopgaver med præcise retningslinjer, hvor eleverne kan medvirke til evaluering, ligesom man kan overveje at afslutte de tematiske forløb med fremlæggelser, der evalueres.

Læreplanen beskriver, at *"eleverne skal sikres medindflydelse på undervisningens indhold og form, og at de skal understøttes i deres selvstændighed og ansvarlighed ved brug af en bred vifte af undervisnings- og læringsformer"*. Det er altså et krav, at eleverne skal inddrages i undervisningens tilrettelæggelse. Det vil i almindelighed være sådan, at eleverne med den faglige og pædagogiske

progression får en stigende indflydelse på undervisningens indhold og form. Der kan i takt med skiftende vægtning og den faglige progression veksles mellem undervisning i klasserummet, som er styret af læreren og undervisning i trænings- og studierummet og i praksisrummet, hvor det i højere grad er eleverne, der selvstændigt og sammen med andre indsamler viden, opstiller problemformulering, udarbejder en problemløsning, konkluderer, vurderer og perspektiver. Dvs., at man som lærer har ansvar for, at de faglige mål er opfyldt ved undervisningens afslutning, men at målene kan realiseres med en høj grad af forskellighed i det behandlede stof, og i undervisningsformerne.

Gennem arbejdet med aktuelt stof, i form af fx avisartikler eller filmklip fra YouTube og elevernes egen indsamling af empiri i feltarbejde, er der god mulighed for at øge elevaktiviteten og fremme den metakognitive indsigt. Undervisningens tilrettelæggelse kan sikre, at eleverfaringer med det faglige stof fører til refleksion, som igen fører til indhentning af ny viden, men også til refleksion vedrørende egen studieadfærd og egen rolle i sociale kontekster, hvilket bl.a. kan belyses gennem den løbende evaluering. (Se også afsnit 4.1.)

3.2. Psykologi B som påbygning.

Hvis der gennemføres undervisning til B-niveau, som bygger oven på et afsluttet C-niveau, bør introduktionsundervisningen tage hensyn til, at eleverne ikke nødvendigvis har gennemgået det samme faglige stof, selvom de måske nok besidder de samme kompetencer. Det kan yderligere accentuere brugen af differentieret undervisning. Det fagdidaktiske princip om tematiske forløb på tværs af faglige mål og kernestof bør i de øvrige forløb fastholdes, således at nye temaer etablerer forbindelse til det allerede lærte og udvider perspektivet. Dertil kommer, at eleverne ikke på C-niveauet har arbejdet systematisk med de faglige metoder, feltarbejde og skriftlig afrapportering - ligesom arbejdet med synopsis er nyt - og derfor bør tænkes ind i de tematiske forløb, der udgør undervisningen fra C til B.

3.3 Arbejdsformer

Læreplanen beskriver, at *"undervisningen organiseres med henblik på variation og progression. Der skal varieres mellem lærercentrerede og elevcentrerede undervisningsformer, og der skal veksles mellem induktive og deduktive principper, herunder projektorganiserede arbejdsformer"*. I undervisningen skal der altså benyttes forskellige arbejdsformer. Der kan fx være tale om lærerforedrag, lærerstyret klasseundervisning, organiseret klassediskussion, forskellige former for gruppearbejde - bl.a. pararbejde eller kooperativ learning inspirerede arbejdsgrupper og elevoplæg. Med de projektorganiserede arbejdsformer lægges der op til, at eleverne kan udføre et selvstændigt opsøgende arbejde, hvor målet er, at de arbejder med at formulere, analysere og løse en faglig problemstilling. Projektarbejde kan gennemføres i grupper eller individuelt. I det omfang undervisningen giver mulighed for det, kan de projektorganiserede arbejdsformer udgøre et naturligt omdrejningspunkt for et tværfagligt arbejde. Projektarbejdsformen kan bidrage til, at eleverne lærer selvstændig planlægning og tilegnelse af viden, og de oplever fordelene ved et forpligtende samarbejde med andre. Læreren har under hele projektførelsen en vigtig vejlederrolle, bl.a. i forbindelse med at strukturere problemstillingerne, at medvirke til at relevant materiale inddrages samt at sørge for, at de mål og aftaler, gruppen har opstillet, overholdes.

Uanset valget af arbejdsformer er det vigtigt at træne elevernes mundtlighed og brugen af psykologifaglig terminologi, fx i form af individuelle elevoplæg eller gruppefremlæggelser.

I tilrettelæggelsen af undervisningen er det relevant at overveje, at en stor del af psykologiens genstandsfelt ikke umiddelbart hører til elevens erfaringsverden. Induktive forløb med udgangspunkt i video, film, avisartikler og casearbejde kan være nyttige med henblik på at opøve færdighed i psykologisk problemformulering og tankegang. Herved kan teori og praksis tillige forbindes. Deduktive forløb kan tage udgangspunkt i teoretisk stof, som eleverne derefter kan anvende til belysning af empirisk materiale.

Læreplanen beskriver desuden, at *"alt efter mulighed etableres der forbindelse til den praktiske verden. Forskellige medier og informationsteknologier inddrages"*. Det betyder, at der fx kan gennemføres ekskursioner, hvor man besøger relevante arbejdssteder, eller der kan inviteres gæstelærere, som har en særlig indsigt. Inddragelse af forskellige medier og informationsteknologier lægger op til, at der i undervisningen benyttes elektroniske tavler, præsentationsprogrammer, film, internettet osv. Men også at undervisningen, under særlige omstændigheder, kan tilrettelægges virtuelt.

Læreplanen foreskriver, at *"undervisningen skal omfatte udarbejdelsen af mindst ét større produktorienteret projektarbejde, hvor eleverne selvstændigt fordyber sig i en faglig problemstilling og gennemfører og bearbejder mindre former for feltundersøgelser"*. Der er således et krav om, at eleverne som en del af undervisningen skal arbejde selvstændigt og metodisk med faget i praksis. Produktet vil normalt have karakter af en skriftlig rapport, men afhængig af undersøgelsens mål og indhold kan produktet også være en elektronisk præsentation.

Skriftligheden styrker læringen, og skriftligheden kan bruges som et redskab for tænkningen såvel som for formidlingen. De forskellige skrivemetoder kan varieres. Det kan være vanskeligt for eleverne at lave en problemformulering, og derfor kan det være god praksis at gå frem med progression, fx ved at læreren først udleverer en problemformulering i tilknytning til noget fagligt materiale, som eleverne udarbejder en disposition til. Senere i forløbet kan læreren nøjes med at udlevere materialet, hvorpå eleverne udarbejder en problemformulering, disposition og konklusion, der svarer til hinanden. At magte dette er vigtigt for at kunne udforme en synopsis, som elevernes skal kunne til eksamen.¹

Med kravet om at eleverne skal gennemføre og bearbejde mindre former for feltundersøgelser, lægges der op til, at de i praksis skal kunne arbejde med forholdet mellem teori og empiri. På den måde kan eleverne få mulighed for at arbejde med videnskabelig metode på et simpelt niveau. Der vil især være tale om, at eleverne benytter sig af observationer, gennemfører interviews, fremstiller spørgeskemaundersøgelser eller laver eksperimenter, hvis indhold og struktur ikke krænker den enkelte eller gruppen, således som det kræves af de etiske regler i psykologisk forskning. Observationer kan fx gennemføres på en daginstitution, hvor der gøres iagttagelser over børns legemønstre set i forhold til en tematik om kønsroller og kønsidentitet eller i forhold til Piagets udviklingsteori. Der kan arbejdes med spørgeskemaundersøgelser fulgt op af interviews med henblik på at belyse mulige sammenhænge i fx rygeradfærd eller medieforbrug. Med hensyn til psykologiske eksperimenter og tests, er der ideer at finde på psykologiske hjemmesider især inden for kognitionspsykologi, herunder perceptionspsykologi. Inden for socialpsykologi er der gode muligheder for, at eleverne selv kan designe variationer over socialpsykologiske eksperimenter. Der kan fx være tale om at belyse forhold vedrørende køn, racer og stereotyper eller påvise den såkaldte

¹ Der henvises til beskrivelsen af synopsis i afsnit 4.2, og til bilag 1, som er et forslag til skabelon til eleverne, når der arbejdes med øvelser til synopsis i den daglige undervisning

”Bystander Effect” og teorien om ansvarsforflygtigelse ved at undersøge, hvor tit en ung mand eller ung kvinde bliver hjulpet med at trække en barnevogn op af en lang trappe. Benyttes der metoder, som giver kvantificerbare data, er der muligheder for at bearbejde dem statistisk, og hvis undervisningen i øvrigt tillader det, kan der her etableres et samarbejde med matematik.

Når der gennemføres feltarbejde, skal man være opmærksom på etiske og juridiske forhold. Fx skal man ved observationsbesøg på daginstitutioner på forhånd have sikret sig, at institutionslederen har fået accept fra forældrekredsen. Det kan samtidig give anledning til, at undervisningen kan omfatte diskussion af etiske forhold i forbindelse med gennemførelse af empirisk videnskabeligt arbejde, brug af tests mv.. I den forbindelse er det vigtigt at understrege, at eleverne ikke kan gennemføre kliniske psykologiske undersøgelser. Det fordrer en klinisk baggrund og indsigt, som på ingen måde er til stede i den gymnasiale undervisning, hverken hos eleverne eller hos lærerne.

3.4 It

It kan indgå i psykologiundervisningen både som et redskab for faget og for læreprocesserne og som et delemne inden for fagets samlede genstandsfelt.

I den daglige undervisning kan it være et hjælpemiddel i forbindelse med notat- og opgaveskrivning. Til forskellige mundtlige fremlæggelser kan præsentationsprogrammer støtte fremstillingen og fastholde (visualisere) konklusioner. Endvidere kan internettet anvendes til informationssøgning og inddrages direkte i undervisningen til konkrete opgaver. Da psykologi er et internationalt vidensområde, findes et rigt udbud af teoretisk litteratur, psykologiske øvelser og videosekvenser fra tv-udsendelser om psykologiske emner. Se evt. www.emu.dk for videre søgning.

It er velegnet som læringsplatform, ikke mindst i relation til projektarbejde og samspil med andre fag. Den konkrete elektroniske læringsplatform kan være skolens Intranet og konferencesystem, hvor der kan etableres arkiver for et holds eller en klasses undervisningsmaterialer, notater, oplæg osv., således at relevant materiale (fx avisartikler, tv-udsendelser og filmklip) gøres tilgængeligt og let kan inddrages i det videre arbejde. I forbindelse med feltarbejde og rapportskrivning kan it synliggøre læreprocesser via elektronisk portfolio og logbogsskrivning, således at lærerens vejledning kan målrettes, og dialogen mellem elever og lærer fremmes. Forskellige programmer kan anvendes til indsamling og bearbejdning af empirisk materiale. Elever kan fx bruge KeyPoint eller drage nytte af Access' databasesystem til indsamling og bearbejdning af data i forbindelse med fx spørgeskemaundersøgelser. Herved gøres arbejdet lettere, og elevernes metodebevidsthed øges.

It er ikke alene et nyttigt arbejdsredskab, men kan også indgå som et særligt genstandsfelt i psykologiundervisningen. Online-terapi, interpersonelle relationer i cyberspace, mediepsykologi og kommunikation og læringsprocesser med it og er nærliggende psykologiske delemner. Der kan arbejdes med spørgsmål som: Hvordan mødes mennesker i den virtuelle verden? Hvilken betydning har adfærd og sprog på nettet, når der ikke kommunikeres ansigt til ansigt? Hvilken betydning har den ’åbne kultur’ for identitetsdannelse og interpersonelle relationer? På hvilke måder kan it ændre menneskers adfærd?

På den måde kan it også være genstand for psykologisk analyse på linie med andre væsentlige socialiserings- og kommunikationsinstanser. Det er derfor relevant at beskæftige sig med samspillet mellem mennesket og informationsteknologien. Således kan it belyses ud fra såvel en udviklingspsykologisk som socialpsykologisk synsvinkel i forhold til den individuelle identitetsdannelse, familien og arbejdet. I familien og privatsfæren er it et væsentligt element, idet moderne børn vokser op med it som lige så naturlig en del af hverdagen, som fjernsynet har været for generationen før. Derfor kan man analysere interaktive computerspil i et udviklingspsykologisk

perspektiv eller i tilknytning til et tema om massemedier. Andre kommunikationsmønstre nedbryder de traditionelle opfattelser af samspil, tid og rum. Undervisningen kan således belyse konsekvenserne for relationer, kommunikations- og samarbejdsformer, som de gør sig gældende i familien, i skolen og i arbejdslivet.

3.5 Samspil med andre fag

En forståelse af den menneskelige psyke forudsætter viden, der både er naturvidenskabeligt, samfundsvidenskabeligt og humanistisk funderet, ligesom psykologien giver bidrag til vidensområder af så forskellig art som fx sundhedsvidenskab, litteraturteori eller robotteknologi. Da såvel den videnskabelige psykologi som undervisningsfaget psykologi har en tværvideenskabelig struktur, er det muligt for faget at indgå naturligt i mange forskellige former for faglige samspil. At faget har potentiale til sådanne samspil fremgår af betegnelserne på en række videnskabeligt funderede discipliner, hvor psykologi indgår. De såkaldte "bindestregsvidenskaber" angiver blot nogle af mulighederne: Sundhedspsykologi, neuropsykologi, reklamepsykologi, mediepsykologi, idrætspsykologi, religionspsykologi, kulturpsykologi, retspsykologi, sprogpsykologi, arbejds- og organisationspsykologi, pædagogisk psykologi osv.

Efterfølgende nævnes temaer, som væsentligst bevæger sig mod samspil med det biologiske felt: Tænkning og intelligens, hvor dele af det neuropsykologiske felt kan inddrages, når der skal arbejdes med de kognitive processer og læring i bred forstand. Neuropsykologi i forbindelse med hjerneskader og disses konsekvenser ikke bare for hukommelsen, men også for identitet og personlighed. Sundhedspsykologiske temaer giver mulighed for at inddrage teori og undersøgelser om fx livsstil: Hvad er sund livsstil? Hvordan virker motion? Hvilken rolle spiller søvn og drømme for menneskets evne til at fungere normalt? Hvordan påvirker rusmidler som alkohol og tobak, og hvorfor bliver man afhængig af dem? Hvorfor er spiseforstyrrelser et stigende problem i den vestlige verden, mens det ikke er tilfældet i andre kulturformer? Dvs. hele det område som vedrører "mind-body", hvor der kan gennemføres projekter om psykologiske og biologiske forklaringer på adfærd og psykens indflydelse på kroppen. Der er ligeledes mulighed for, at biologi og psykologi kan arbejde sammen med fokus på videnskabelig metode og etiske problemstillinger i bl.a. psykologisk forskning. Dette kan danne baggrund for eventuelle besøg på fx forskningsinstitutioner.

Følgende er eksempler på faglige samspil, der væsentligst bevæger sig mod det samfundsvidenskabelige område:

Arbejds- og organisationspsykologi, hvor mennesket ses som en medspiller, der indgår i grupper og dermed som et samfundsvæsen. Et sådant felt vil have oplagte berøringsflader med fx samfundsfag, virksomhedsøkonomi og historie. Engelsk, samfundsfag og psykologi kan fx arbejde med diplomatiets rolle og muligheder i den globaliserede verden. Her har psykologi en fremtrædende rolle i forhold til en forståelse af gruppe- og organisationsadfærd, konfliktløsning og kulturpsykologi.

Et andet tema kan omhandle, hvad man forstår ved kultur, og hvordan mennesker både bidrager til skabelse af kultur og på samme tid er påvirket af bestemte kulturers opfattelse af bl.a. forholdet mellem kønnene.

Indvandrings- og integrationsproblematikker, hvor psykologi kan bidrage med teori og forskning om fx social identitet, stereotyper, fordomme og diskrimination, men også om veje til at imødegå det.

Inden for mediepsykologi kan psykologi bidrage med afkodning af billeder, og hvordan disse påvirker menneskers tænke-, føle-, og handlemønstre, fx i reklamer, propaganda m.m. Det er et felt som også kan belyses bio-psyko-socialt, hvor kognitive perceptionsprocesser medtages i et

udviklingspsykologisk perspektiv. Det kan være til en belysning af filmcensurens aldersgrænser for forbudt-for-børn-film eller til diskussionen om mærkning af videospil af voldelig karakter. I et forløb, der omhandler økonomiske konjunkturer fra mikro- til makroplan, hvor det ofte viser sig, at traditionelle økonomiske modeller ikke har tilstrækkelig forklaringskraft, kan psykologi bidrage med forklaringer på nogle af konjunkturudsvingene.

Som de tidligere nævnte "bindestregsvidenskaber" antyder, er der i forhold til de humanistiske fag og sprogfagene mange oplagte muligheder for samspil. I en stadig mere globaliseret, kompleks og flerkulturel verden, kan psykologi samarbejde med sprogfagene med henblik på at udvikle interkulturelle kompetencer. Undervisningen kan fx omfatte et tema, hvor der arbejdes med identitetsbegrebet, og hvordan identitet manifesterer sig i kulturer, som er individualiserede i forhold til mere kollektivistisk indstillede. Psykologi kan her bidrage med socialpsykologisk teori, som hermeneutiske fag og sprogfag kan benytte til at kvalificere analyser af litteratur mv. Området kan yderligere perspektiveres ved at arbejde med kulturmødet. Et tema kan omhandle hvilke kompetencer, en dansk forretningsmand skal besidde, for at kunne begå sig i udlandet. Psykologi kan fx bidrage med forståelse af kulturelle udtryksformer såsom kropssprog og kommunikation, og i det hele taget kan den interkulturelle psykologi være med til give indsigt i de udvekslingsprocesser, der finder sted i mødet mellem personer fra forskellige kulturer.

I alle tilfælde, hvor der etableres samspil mellem fag, skal man være opmærksom på, at vinklingen er forskellig fra fag til fag. Psykologi vil med sin faglighed belyse mennesket som et tænkende, villende og handlende socialt subjekt og har fokus på de mekanismer, der ligger bag dets tanker, følelser, ønsker og handlinger, mens andre fag vil lægge vægten på fx biokemiske, økonomiske, historiske eller litterære forhold.

3.6 Undervisningsmaterialer

I tilrettelæggelsen af undervisningen er det væsentligt at tage hensyn til sammenhæng, progression og variation. Ved sammenhæng forstås den røde tråd mellem forløbets forskellige dele. Progression henviser til udvidelse af elevens forståelse for emnet, og variation til valg af materiale og arbejdsformer.

Med hensyn til undervisningsmateriale vil rammen om undervisningen bestå af psykologisk viden i form af psykologiske undersøgelser og teorier fremstillet i lærebøger og grundbøger såvel som videnskabelige artikler og materiale fra andre medier. Det hænger bl.a. sammen med, at undervisningen er temaorienteret, og at der tages afsæt i aktuelle forhold. Dertil kommer, at eleverne skal inddrages i planlægningen og tilrettelæggelsen af undervisningen, og at faget evt. indgår i samspil med forskellige andre fag. En lærebog kan medvirke til at sætte den faglige dagsorden, fx i forbindelse med gennemgang af det grundlæggende teoristof og psykologiske undersøgelser. Dette stof kan suppleres med originaltekster fra fx fagpsykologiske artikler eller værker. I nogle tilfælde vil det også være muligt at benytte forskellige former for temahæfter. Man skal dog være opmærksom på de intentioner, der oprindeligt lå til grund for, at hæftet blev publiceret og evt. inddrage denne som en parameter i undervisningen. Nogle hæfter er skrevet decideret med undervisning for øje, andre hæfter har karakter af oplysning til borgeren, fx temahæfter udgivet af Sundhedsstyrelsen. Nogle fagtidsskrifter publicerer temanumre, som kan være brugbare i en undervisningsmæssig sammenhæng, og der er mange engelsksprogede tidsskrifter, hvoraf en del findes online på nettet. Brug af engelsksproget faglitteratur kan indgå i et vist omfang i undervisningen, hvis eleverne er indforstået, eller at psykologi indgår i et fagligt samarbejde med det pågældende sprogfag.

Arbejdet med psykologisk viden i form af psykologisk teori og undersøgelser bør næsten altid suppleres med aktuelt stof fx i form af cases, tv, film-klip, avisartikler, observationer og andet empirisk materiale for at forbinde teori med praksis. På den måde kan eleverne komme i et aktivt og diskuterende forhold til den videnskabelige psykologi.

På nettet er der mange muligheder for at finde undervisningsmateriale. Som lærer skal man naturligvis være opmærksom på copyrightreglerne på området, men det vil altid være muligt at henvise eleverne til bestemte hjemmesider uden at kopiere derfra.

3.7 Skitse til et samlet forløb for psykologi B

Nedenstående oversigt over tematiske forløb skal ses som et forsøg på at indholdsbeskrive et samlet forløb for psykologi B. Der er tale om en skitse. I temabeskrivelserne er der sat fokus på udfoldelse af de faglige mål via forskellige kerne- og supplerende stofområder. Den enkelte lærer vil selv skulle tænke en passende progression ind i tilrettelæggelsen, og nogle temaer vil således kunne falde ud på grund af overlap eller evt. blive erstattet af andre, og nogle temaer vil være genstand for en særlig fordybelse og vil måske blive perspektiveret ved hjælp af andre temaer, der passer til et bestemt hold eller studieretning.

Der er *ikke* en fast norm for hvor mange temaer, der skal læses. Det afhænger helt af omfang og kompleksitet. Blot skal alle faglige mål og stofområder tilgodeses.

Tema 1: Introduktion til psykologi.

Man kan vælge at begynde med et introduktionsforløb om kønsroller og kønsidentitet, hvor fagets metoder og teoripluralismen præsenteres i en enkel form, men man kan i princippet vælge et hvilket som helst tema, hvor fokus er på en præsentation af den videnskabelige psykologiske metoder og forskellige teoretiske tilgange. Et nyttigt introforløb kunne være tema 3 om kognition og læring.

Tema 2: Udvikling livet igennem

Kernestof: Menneskets udvikling i et livslangt perspektiv, herunder betydningen af arv, miljø og kultur; omsorg og familiens betydning for udvikling, herunder betydningen af sårbarhed og resiliens; selv, identitet og personlighed.

Udgangspunktet kan være at spørge eleverne, hvad de mener, der konstituerer et menneske, og hermed begynde induktivt. Derefter vil nogle omdrejningspunkter for undervisningen kunne være indføring i psykologisk viden om kognitiv udvikling, følelsesmæssig udvikling, biologisk modning, overgangsfaser, den sociale og kulturelle konteksts betydning, personlighed, identitet og temperament, forhold til andre mennesker, osv.. Undersøgelser og teorier om omsorgssvigt, beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer kan evt. belyse, hvorfor nogle mennesker er meget sårbare og andre har modstandskraft. Teori om 'akutte kriser' og stress kan belyse, hvordan vigtige begivenheder kan være med til at forme personen.

Tema 3: Tænkning og Læring

Kernestof: Psykologiske, sociale og kulturelle forholds betydning for læring, intelligens, motivation og hukommelse; perception og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverdenen.

Indledningsvis kan undervisningen berøre spørgsmål som: Hvad forstår man ved læring? Hvilke faktorer påvirker læring? Et tema om læring kan omfatte materiale vedrørende skolens betydning for den enkeltes læring, fx læreren, hjemmet og kammeraterne. Forløbet kan herefter tilrettelægges med undervisning i psykologisk viden om forudsætninger for læring, fx intelligens, motivation og socialgruppe, ligesom forskellige læringsteorier og intelligente teorier kan uddybe 'skole og læring'. Et emne kunne også være, hvordan hjernen arbejder, hvilken betydning hukommelse, neurale spor og motivation har for læring og livslang læring.

Tema 4: Følelser

Kernestof: Selv, identitet og personlighed; individuelle forskelle i livsstil og håndteringen af udfordringer, herunder arbejde, stress og coping.

Omdrejningspunktet kan være hjernen og følelser, følelsers betydning for vores hukommelse, adfærd og forhold til andre mennesker. Hvad signalerer vores følelser – fx i forbindelse med forelskelse, stress eller vrede, og hvordan håndterer vi følelserne? Kan man evt. ændre følelser? Endelig kan teori om følelsesmæssig intelligens inddrages, fx i forhold til arbejde.

Tema 5: Familien

Kernestof: Omsorg og familiens betydning for udviklingen, herunder betydningen af sårbarhed versus resiliens; menneskets udvikling i et livslangt perspektiv, herunder betydningen af arv, miljø og kultur. Gruppepsykologiske processer, social indflydelse.

Omdrejningspunktet kan være de forskellige familietyper og livsformers indflydelse på de enkelte medlemmer af en familie. Forløbet kan tilrettelægges med undervisning i familien som en arbejdsgruppe, familiens, herunder forældrene, søskenderækkefølgen og samspillet betydning for børns opvækst, samt social arv, kommunikation, tilknytning og omsorg. Teori og empiri vedrørende kulturelle forskelle i opfattelse af familien og dens medlemmer kan give et historisk og kulturpsykologisk perspektiv.

Tema 6: Livets udfordringer.

Kernestof: Personlighed, psykologiske og sociale forholds betydning for læring, hukommelse, individuelle forskelle i livsstil og håndtering af udfordringer, herunder arbejde stress og coping, kulturpsykologi.

Udgangspunktet kan være biologiske og psykologiske forklaringer på stress og virkninger af stress samt forskellige definitioner på stress. Dette kan følges op af undersøgelser om stress, fx i forbindelse med arbejde, akutte kriser og PTSD. Temaforløbet kan desuden inddrage forskellige former for stresshåndtering, herunder teori om personlighedstyper evt. knyttet an til undersøgelser om sammenhæng mellem sygdom og personlighedstype. Materiale fra medierne om 'det moderne liv' og dets udfordringer for den enkelte, familien og arbejdslivet kan bruges som materiale til diskussion af sammenhæng mellem livsstil og psykisk sundhed.

Tema 7: Sociale grupper

Kernestof: Gruppepsykologiske processer og social indflydelse; interpersonel kommunikation; social kognition, herunder stereotyper og fordomme; kulturpsykologi.

Et tema om mennesket i sociale grupper kan tage udgangspunkt i materiale om rivalisering mellem grupper. Det kan fx være film om bander, avisartikler om konflikten på globalt, nationalt eller lokalt plan eller på arbejdspladsen. Eleverne kan undersøge, hvilke grupper de tilhører fx i forhold til familie, venner, skole, arbejde, sportsklubber, interesser og subkulturer. Socialpsykologiske teorier om identitet kan danne baggrund for arbejdet med, hvordan gruppen præges af og præger identiteten. Samarbejde i grupper påvirkes af forskellige faktorer, bl.a. medlemmernes perception af hinanden, empati, formålet med gruppen og gruppens fornemmelse af samhørighed

Tema 8: Menneskelig ondskab

Kernestof: Gruppepsykologiske processer og social indflydelse; social kognition; personlighed.

Udgangspunktet for dette tema kan være forskellige psykologiske forklaringer på, hvorfor mennesker kan være umenneskeligt onde fx i forbindelse med krigsforbrydelser, terror, hjernevask og tortur. Forklaringer som omfatter teori om personlighed, social indflydelse og fordomme og

diskrimination. Desuden kan teori om sociale roller, rolleforventninger og gruppepres inddrages og diskuteres i forbindelse med materiale fra medierne. Et sådant temaforløb om ondskabens psykologi giver god mulighed for at indgå i tværfagligt samarbejde med fx historie eller samfundsfag. Fx findes der hvert år i forbindelse med Holocaustdagen arrangementer, hvor eleverne kan deltage, og på www.folkedrab.dk findes materiale også til psykologi

Tema 9: Forelskelse

Kernestof: Gruppepsykologiske processer; interpersonel kommunikation; selv, identitet og personlighed; udvikling.

Temaet kan samle op på meget af den psykologiske viden, eleverne har fået gennem de foregående temaer med spørgsmål som: Hvad betyder et parforhold for den enkeltes udvikling? Hvorfor tiltrækkes vi af nogen, men ikke af andre? Hvad er forelskelse i et biologisk, psykisk, kulturelt perspektiv? Hvilken rolle spiller køn og personlighed for opfattelsen af forelskelse og kærlighed? Temaet kan være tilrettelagt som en prøve-synopsis eller evt. helt udelades, hvis tiden ikke er til det.

Tema 10: Sundhed og sygdom

Kernestof: Individuelle forskelle i livsstil; betydning af arv, miljø og kultur; Undersøgelsesmetoder, herunder eksperiment, observation, interview og spørgeskema

Supplerende stof: Sundhedspsykolog; klinisk psykologi.

Sund og usund livsstil og konsekvenser for den enkelte, fx i form af misbrug eller livsstilssygdomme kan som udgangspunkt undersøges og dokumenteres. Derefter kan forskellige kulturelle og psykologiske forklaringsmodeller for moderne livsstilsafhængige psykiske afvigelser analyseres og diskuteres. Endelig kan konkrete projekter og kampagner indgå i elevernes mere selvstændige undersøgelser og analyser med henblik på en vurdering af, hvad der skal til for, at forskellige sundhedsoplysningskampagner virker. Til et sådant forløb kan knyttes interviewundersøgelser, institutionsbesøg og egenproduktion af kampagnemateriale.

Tema 11: Idrætspsykologi

Kernestof: Selv, identitet, og personlighed; gruppepsykologiske processer; perception; læring, intelligens, motivation og hukommelse

Supplerende stof: Idrætspsykologi.

Sportspræstationers indflydelse på menneskets selvopfattelse og trivsel, gruppepsykologiske processer og mentaltræning er mulige idrætspsykologiske temaer. Andre er brugen af positive og negative kognitive skemaer. Dette supplerende tema kan knyttes til et projekt med idræt og eller biologi for at få konkrete eksempler på forholdet mellem krop og psyke i forbindelse med sportspræstationer. Undertemaer kunne være trænerens betydning for præstationerne, risiko for udbændthed og skaders betydning for topidrætsfolk.

Tema 12: Stereotyper og fordomme i medierne.

Kernestof: Socialpsykologi; Undersøgelsesmetoder

Supplerende stof: Mediapsykologi

Forløbet kan indledes med empirisk materiale om stereotyper og fordomme samt teori vedrørende social kognition og mediebrug. Derefter kan de forskellige undersøgelsesmetoder og etik i forbindelse med feltarbejde repeteres. Eleverne søger og udvælger selv, hvilket materiale, de vil bruge som basis for deres undersøgelse. Ved hjælp af indsamlede artikler, reklamer mm. afgrænses feltet for undersøgelsen, fx stereotype kønsroller, etniske stereotyper, 'fjendebilleder' og lignende. Eleverne analyserer deres indsamlede materiale ud fra udvalgte teorier, fx perception, social identitet, sociale repræsentationer, attribution. Evt. optælles over en uge, hvor mange gange

stereotyper af den valgte art optræder, hvilket kan danne baggrund for diskussioner omkring, hvordan vi påvirkes af en ensidig beskrivelse af fx etniske grupper. Ligeledes kan man se på virkemidler i fx billeder. Interview med udvalgte grupper, fx journalister og repræsentanter for en stereotyperet gruppe, kan danne baggrund for en perspektivering af undersøgelsens resultater. Eleverne arbejder i dette forløb med skriftlighed i form af en psykologirapport over undersøgelsesdesign, metodeovervejelser og resultater samt øvelse i opstilling af en synopsis

4. Evaluering

4.1 Løbende evaluering

Det vil være oplagt at foretage løbende evalueringer af fx undervisningens tilrettelæggelse og pædagogik, elevernes indsats og udbytte af undervisningen, arbejdsformernes hensigtsmæssighed i forhold til overordnede mål og temaernes relevans i forhold til de opstillede faglige mål, hvilket også kan omfatte de metakognitive aspekter af faget.

Den interne evaluering kan fx tidligt i forløbet omfatte tilrettelæggelsen af undervisningen og den anvendte pædagogik, således at lærer og elever kan foretage justeringer, så det faglige udbytte og elevaktivitet sikres de bedste betingelser. Evaluering af denne type kan foretages et antal gange i løbet af undervisningen, fx i forbindelse med afslutningen på et tematisk forløb. Denne type af evaluering egner sig både til mundtlige samtaler i klassen, fri skriftlig elevrespons eller skriftlige evalueringer med egentlige spørgeskemaer, som evt. kan være anonyme. Egentlige spørgeskemaer vedrørende elevernes egen opfattelse af sammenhæng mellem forberedelse, arbejdsindsats og fagligt udbytte kan allerede fra starten være med til at bevidstgøre om egen læring, ligesom læreren i starten af undervisningen kan give feedback på elevernes personlige notater for at styrke deres læring.

I undervisningens planlægning kan man eksplicitere, hvilke faglige mål man i særlig grad vil træne i et forløb og dernæst evaluere disse. Arbejdet med de faglige mål kan dermed gøres tydeligt ved at evaluere disse i det daglige arbejde med det faglige stof. Dette kan fx ske med en ganske kort skriveøvelse, hvor en psykologifaglig problemstilling skal formidles *med et fagligt begrebsapparat på en klar og præcis måde*, hvor eleverne dernæst sammen kan vurdere, om målet er nået, men det kan også ske mundtligt i forbindelse med elevfremlæggelser. Eleverne kan på denne måde løbende selv inddrages i evalueringen af, hvorvidt de faglige mål nås, hvilket vil styrke deres studiekompetence. Egentlige tests af elevernes faglige viden kan ligeledes i et vist omfang anvendes, ligesom det metafaglige aspekt kan styrkes gennem inddragelse af faglige logbøger i visse forløb, bl.a. for at styrke den enkeltes selvrefleksion i forhold til styrke og svaghed i egen læreproces.

4.2 Prøveformer

Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af et kendt tema med ukendt bilagsmateriale, valgt af eksaminator. Det vil sige, at eleverne på forhånd kender de temaer, de kan komme op i, idet disse altid vil være de læste temaer, som fremgår af holdets undervisningsbeskrivelse. Derimod kender eleverne ikke det bilagsmateriale, der følger med eksamensspørgsmålet. Dette materiale kan udgøres af cases, casestudies, avisartikler, fagpsykologiske artikler, populærvidenskabelige fremstillinger, psykologiske undersøgelser, tabeller eller andet empirisk materiale. Materialet skal have en tydelig relation til temaet, men også åbne for forskellige indfaldsvinkler og perspektiver på temaet.

Tekstmaterialet skal være forsynet med en overskrift, der angiver det kendte tema, og bilagsmaterialet skal være tilpasset forberedelsestiden, dog max 8 sider. Det er desuden god

praksis, at materialet er forsynet med kildehenvisning, inkl. årstal og i en form, som er tydelig og læselig.

Det samlede prøvemateriale skal bredt dække de læste temaer, og den enkelte opgave må bruges tre gange. Bilag må bruges flere gange efter eksaminators valg. Det vil sige, har man læst fx 10 temaer, skal disse være repræsenteret til eksamen – dog kan der være temaer, som er meget små og så supplerende i forhold til de faglige mål, at de kan udelades eller slås sammen. Hvis det er besluttet, at holdet skal have gruppeforberedelse, bør der fremstilles et antal spørgsmål svarende til antallet af grupper plus 3. Har man mange elever, der skal op, kan man bruge samme opgave, dvs. tema + bilagsmateriale, flere gange, op til tre gange, og bilagsmateriale kan gå igen i andre sammenhænge. Dette er dels for at lette arbejdsbyrden for lærer og censor og dels for at sikre ensartet kvalitet i alle opgaver.

Eksamensbekendtgørelsen fordrer, at alle eksamensspørgsmål er lagt frem ved første eksamensdag, og at der alt i alt er udarbejdet så mange, at der resterer fire, når den sidste elev skal trække. Begrebet eksamensspørgsmål skal altså i psykologi B forstås som tema + bilagsmateriale.

Ideer til eksamensmateriale findes på psykologisiden på www.emu.dk, hvor Psykologilærerforeningen har lagt materialer udviklet i forbindelse med kurser, ligesom foreningen har en idébank "Bananen" som man kan yde til og nyde fra via log in.

Tekstmaterialet udleveres dagen før prøven, og der gives ca. 24 timers forberedelsestid, dog ikke mindre end 24 timer, til udarbejdelse af en synopsis.

Da prøven er på baggrund af en synopsis, som eleven selv skriver, er der ikke noget eksamensspørgsmål, blot et tema samt bilagsmateriale. Eleven udarbejder selv sin problemstilling, metodeovervejelser og disposition i øvrigt i sin synopsis. Dette er en meget selvstændig eksamensform, som stiller krav til kvaliteten af bilagsmaterialet og tillige fordrer, at eleverne har øvet sig i denne genre. Når eksamenstiden nærmer sig, vil det være en god ide at lade eleverne prøve en decideret eksamenslignende situation, både udarbejdelse af synopsis og mundtlig fremlæggelse.

Såfremt skolen har bestemt, at forberedelsen kan foregå i grupper, vælger eksaminanderne, om de vil forberede sig i gruppe eller individuelt. Der er altså mulighed for gruppeforberedelse til udarbejdelsen af synopsis. Vælger eleverne gruppeforberedelse, kan gruppestørrelser på tre til fire personer anbefales. Desuden kan det være en fordel for gruppens medlemmer at have tænkt på individuelle perspektiver på deres synopsis. Men det er tilladt at aflevere identiske synopsis. Elevens synopsis er grundlag for den mundtlige eksamen, men skal ikke gøres til genstand for bedømmelse, det skal alene den mundtlige præstation.

Prøvematerialet sendes til censor og godkendes af denne forud for prøvens afholdelse. Dette kan i nogle tilfælde gøres elektronisk, hvorved der ikke går tid med forsendelse, da eksamenstiden kan være tidsmæssigt og arbejdsmæssigt presset for alle parter. Censors pligt jf. eksamensbekendtgørelsen er at påse, at alt er efter reglerne, men det er god praksis at være behjælpelig med eventuelle mangler.

Eksaminationstiden er ca. 30 minutter. Først fremlægger eksaminanden sin synopsis, og eksaminator kan stille uddybende spørgsmål undervejs, hvorefter eksaminationen udvikler sig til en samtale om eksaminandens undersøgelses- og analyseresultater samt faglige perspektiv på temaet. Det er synopsis og den rejste problemformulering i denne, som er fokus for eksaminationen. Censor kan stille uddybende spørgsmål til sidst.

Eksaminators rolle

Som hovedregel er en mundtlig prøve en af eksaminator ledet samtale mellem eksaminand og eksaminator med mulig inddragelse af censor. Censor kan altså stille spørgsmål til eksaminanden. Eksaminandens indledende præsentation af sin synopsis skal tjene som oplæg til en samtale, hvor eksaminators opgave er at være aktiv lyttende. Dvs. eksaminator spørgsmål skal være af uddybende karakter, så graden af eksaminandens forståelse afdækkes. Hvis eksaminanden er på vildspor, skal eksaminator gribe ind, ligesom eksaminator også gerne tydeligt må markere, hvad der er rigtigt og forkert. Men det har ikke noget formål i en eksamenssituation at blive hængende i, hvad eleven ikke har forstået eller for den sags skyld i, hvad eleven tydeligt har demonstreret er tilegnet og forstået. Samtidig er det vigtigt at understrege, at eksamen ikke er undervisning, og at eksaminationen primært skal anvendes af eleven, men det er eksaminators pligt at bidrage til at give det bredest mulige vurderingsgrundlag.

Censors rolle

Censor skal sikre kvaliteten - forstået på den måde, at han/hun skal bedømme, i hvilken udstrækning eksaminanden lever op til de faglige mål, som de er formuleret i læreplanens afsnit 2.1. Censor skal også påse, at undervisning og eksamensspørgsmål lever op til gældende bestemmelser. (jf. eksamensbekendtgørelsen)

Endvidere skal censor være garant for, at alle elever får en ensartet og retfærdig behandling, og at deres præstationer får en pålidelig bedømmelse.

Censor kan stille uddybende og afklarende spørgsmål til eksaminanden for yderligere at sikre et præcist vurderingsgrundlag. Men ellers er censors opgave at være lyttende, noterende og også være den, der holder øje med tiden.

Synopsis

Overordnet vil der være tale om, at eksaminanden selv skal formulere sit spørgsmål og komme med en besvarelse af samme. Det gøres gennem formulering af en synopsis, som vil være ukendt for eksaminator og censor frem til eksaminationens begyndelse.

En synopsis kan karakteriseres som en tekst, der ikke kan stå alene, men forudsætter en senere uddybning i en mundtlig præsentation og efterfølgende dialog. Synopsen udgør med andre ord ikke en fuldstændig besvarelse af en opgave, men en koncentreret udgave heraf. Hvor det traditionelle skriftlige produkt er lukket og afsluttet, er synopsen karakteriseret ved at være åben for uddybninger og tilføjelser, og den indeholder momenter, som lægger op til dialog. Den ledsagende mundtlige fremlæggelse struktureres ved hjælp af synopsen. På den måde fungerer synopsen som et talepapir, der fastholder den røde tråd og det metodiske i fremlæggelsen.

Synopsen har altså karakter af et skriftligt produkt, som i koncentreret form giver en række stikord til en fremlæggelse og diskussion af en faglig problemstilling. En synopsis vil typisk indeholde:

- kortfattet præsentation af et emneområde, hvor der gøres rede for en af eksaminanden selvstændigt afgrænset psykologifaglig problemstilling
- redegørelse for relevant psykologisk viden, herunder teori og undersøgelser, som inddrages til at belyse den formulerede problemstilling
- faglig begrundet stillingtagen til den inddragne psykologiske viden, herunder i hvilket omfang den giver svar på den eller de valgte problemstillinger
- vurdering af mulige andre forklaringer eller perspektiver

I forbindelse med fremlæggelsen af synopsis ved eksaminationen er det vigtigt, at eleverne bliver gjort opmærksom på, at en oplæsning af en udarbejdet synopsis ikke i sig selv bidrager til et godt

eksamensresultat. Det virker mere overbevisende at kunne tale frit, og synopsis bør være skrevet som støtte hertil og ikke som den fulde talte tekst.

Synopsen er eksaminandens ejendom, men ved eksaminationens begyndelse bør eksaminanden udlevere en kopi af synopsis til censor og eksaminator.

4.3 Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen udtrykker, i hvilken grad elevens præstation lever op til de faglige mål, som de er beskrevet i læreplanenes afsnit 2.1., og der gives ud fra en helhedsvurdering én karakter efter 7-trinsskalaen.

I det følgende er der givet retningslinier for karaktererne 12, 7 og 02. Retningslinierne skal naturligvis benyttes med konduite, for der kan sagtens tænkes gode præstationer, der er skæve i forhold til det beskrevne.

Karakter	Beskrivelse	B-niveau 24-timers synopsisprøve
12 Fremragende	Fremragende præstation, der demonstrerer udtømmende opfyldelse af fagets mål, med ingen eller få uvæsentlige mangler.	Eksaminanden kan argumentere psykologifagligt særdeles kvalificeret for afgrænsning af og præcisering af den/de valgte relevante problemstillinger samt udvælge og anvende relevant psykologisk viden til behandling af prøvematerialet. Behandlingen af prøvematerialet er veldokumenteret, og eksaminanden kan analysere og perspektivere det psykologifaglige stof, herunder den/de valgte problemstillinger, på udtømmende vis, med ingen eller få uvæsentlige mangler. Der demonstreres et indgående kendskab til psykologifaglig teori, begrebsapparat, undersøgelser og metode. Eksaminanden argumenterer fagligt sammenhængende, kan forholde sig kritisk til psykologisk viden på et fagligt grundlag, selvstændigt nuancere og perspektivere den/de valgte problemstillinger, og koble til andre fag eller videnskaber. Fremlæggelsen er meget selvstændig og velstruktureret, og eksaminanden kan indgå i en faglig kvalificeret samtale.
7 Godt	God præstation, der demonstrerer opfyldelse af fagets mål, med adskillige mangler.	Eksaminanden kan redegøre for afgrænsning og præcisering af den/de valgte relevante psykologifaglige problemstillinger samt udvælge og anvende relevant psykologisk viden til behandling af prøvematerialet. Behandlingen af prøvematerialet savner i nogen grad dokumentation, men eksaminanden kan analysere og perspektivere det psykologifaglige stof, herunder den/de valgte problemstillinger, på tilfredsstillende vis, om end den faglige argumentation har adskillige mangler. Der demonstreres et godt kendskab til psykologifaglig teori, begrebsapparat, undersøgelser og metode. Eksaminanden kan i et vist omfang forholde sig kritisk til psykologisk viden på et fagligt grundlag, perspektivere nogle faglige problemstillinger og koble til andre fag eller videnskaber. Fremlæggelsen er overvejende sikker og struktureret, og eksaminanden kan indgå i en faglig samtale.
02	Tilstrækkelig	Eksaminanden kan redegøre nogenlunde for afgrænsning og

Tilstrækkeligt	præstation, der demonstrerer den minimalt acceptable grad af opfyldelse af fagets mål.	præcisering af den/de valgte relevante psykologifaglige problemstillinger. Behandlingen af prøvematerialet savner i høj grad dokumentation. Analyse og perspektivering er karakteriseret ved manglende præcision, hvor enkelte elementære forhold dog belyses på tilfredsstillende vis. Der demonstreres et elementært kendskab til psykologifaglig teori, begrebsapparat, undersøgelser og metode, men de anvendte begreber og teorier kan kun i mindre grad uddybes. Eksaminanden kan i begrænset omfang, og med hjælp, anvende og forholde sig til psykologisk teori og metode og fagligt til den/de valgte problemstillinger. Fremlæggelsen er overvejende usikker og løst struktureret, og eksaminanden indgår usikkert i den faglige samtale.
----------------	--	---

Karakteren skal meddeles eleven i censors påhør. Mange elever ønsker at være alene med lærer og censor, når de får karakteren. Det vil derfor være naturligt at lade dette ske i klasselokalet, hvor eksaminationen har fundet sted.

Bilag 1

Skabelon til arbejdsmåde i psykologi

	Titel på undervisningsforløb/tema +bilag = prøvemateriale
<p><i>Problemformulering.</i> Hvilke psykologiske problemer, spørgsmål eller dilemmaer kan jeg se i bilagsmaterialet i forhold til temaet? Er der en overordnet problemstilling?</p> <p><i>Redegørelse/forklaring for relevant psykologisk viden.</i> Hvilken psykologisk viden (teori og/eller undersøgelser) kan bruges til belysning af problemstillingen og hvorfor? Forklar teori og empiri.</p> <p><i>Analyse/undersøgelse</i> Hvor og hvordan ser jeg problemstillingen komme til udfoldelse i bilagsmaterialet (og virkeligheden), og på hvilken måde kan den psykologiske viden bidrage til at beskrive, forklare, diskutere eller vurdere de rejste problemstillinger? Er der evt. alternative forklaringer?</p> <p><i>Perspektivering.</i> Kan jeg perspektivere til andre lignende situationer eller problemstillinger?</p> <p><i>Konklusion og vurdering.</i> Hvordan er den psykologiske viden, jeg har anvendt, fremkommet og udviklet (metoder)? Hvilke konsekvenser kan det evt. have for min analyse og konklusion?</p>	